

Р.О. Мірошник, Л.В. Меренюк
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра менеджменту організацій

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

© Мірошник Р.О., Меренюк Л.В., 2008

Проаналізовано поняття “інноваційний потенціал”. Обґрунтовано потребу формування та використання інноваційного потенціалу підприємства. Визначено основні підходи до оцінки інноваційного потенціалу в організаціях. Зосереджено увагу на участі держави у формуванні інноваційного потенціалу. Приділено увагу венчурному бізнесу. Подано рекомендації щодо раціональності та ефективності використання інноваційного потенціалу підприємства.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, венчурний бізнес.

A concept is analysed "innovative potential". Description is given necessity of forming and use of innovative potential of enterprise. Basic approaches are certain to estimation of innovative potential in organizations. Attention is concentrated on participation of the state in forming of innovative potential. Spared attention to venture business. Given recommendations in relation to rationality and efficiency of the use of innovative potential of enterprise.

Keywords: innovative activity, innovative potential, venture business.

Постановка проблеми

Перехід України до ринкових умов господарювання зумовлює необхідність вітчизняних підприємств до активізації господарської діяльності, яка проявляється в ефективному та раціональному використанні ресурсів, використанні менеджменту в організаціях, оновленні основних фондів, використанні інноваційних підходів у керівництві. Можна стверджувати, що тим самим підприємства формують основу для господарської діяльності, її базу, іншими словами – потенціал організації. Досвід показує, що не завжди нагромадження ресурсів (трудових, фінансових, матеріальних, інформаційних) вказує на те, що підприємство формує свій потенціал, тим більше інноваційний. Інноваційний потенціал – це вміння використовувати усі наявні ресурси у новому руслі: випуск нової продукції, використання нової технології, застосування нових підходів у менеджменті. Отже, проблема цього наукового дослідження полягає у формуванні та використанні інноваційного потенціалу підприємства та раціонального його використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Визначенням проблем інноваційного потенціалу країни, регіонів, організацій займаються багато провідних зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як А. Єпіфанов, Ю. Канигін, П. Олдак, Є. Галушко, Н. Ніронович та ін. У їх працях висвітлюються питання, які стосуються формування, використання та оцінки інноваційного потенціалу країни, регіону, промислового підприємства. На думку провідних вчених, в інноваційній діяльності потреба в максимальному використанні інноваційного потенціалу організації зумовлена конкурентною боротьбою на ринку. Підприємства змушені проводити інноваційну діяльність, щоб покращити якість товарів та послуг, підвищити продуктивність праці, прискорити оборотність вкладеного капіталу, створювати принципово нові види продукції, постійно вдосконалювати технологію їх виробництва.

Постановка цілей

Дослідження теоретичних основ та прикладних проблем формування та використання інноваційного потенціалу зумовлює доцільність виявлення причин сповільнення та факторів активізації інноваційної діяльності на підприємстві.

Виклад основного матеріалу

З посиленням інноваційної активності підприємств пов'язують вихід вітчизняної економіки із кризового стану, зростання обсягів виробництва, вихід на нові ринки, адаптацію вітчизняних підприємств до ринкового середовища. Результати науково-технічної та інноваційної діяльності впливають на рівень конкурентоспроможності товарів та послуг. Вирішення проблеми формування та використання інноваційного потенціалу дасть змогу вітчизняним підприємствам покращити свої конкурентні позиції.

Поняття інноваційного потенціалу країни, регіону, підприємства досить часто зустрічається в економічній літературі. Але точного загальноприйнятого визначення ця категорія не має, що ускладнює розуміння її сутності, розроблення та обґрунтування заходів щодо розвитку інноваційного потенціалу. Проаналізуємо та систематизуємо основні методологічні підходи вітчизняних та зарубіжних вчених щодо визначення категорії “інноваційний потенціал”. Так, Мельник Л.Г. акцентує увагу на інноваційному потенціалі підприємства, оскільки ефективне функціонування підприємств є основою прогресивного розвитку соціально-економічної системи держави. Канигін Ю.М. розглядає інноваційний потенціал як систему інтелектуальних, освітніх, кадрових, технологічних та технічних чинників, які визначають можливості та рівень створення і впровадження нових технологічних систем у виробництво. Олдак П.Г. дає таке визначення інноваційного потенціалу: “Категорія інноваційного потенціалу відображає найважливіші якісні характеристики досягнутого рівня розвитку суцільного виробництва і може бути представлена трьома якісно різними параметрами: освіта, наука, управління”. Є.В. Лапін вважає, що інноваційний потенціал разом з інформаційним є складовими частинами інтелектуального потенціалу підприємства, які регулюють виробничі процеси, сприяють підвищенню продуктивності живої праці, ефективності використання предметів праці і енергетичних ресурсів, допомагають підняти рівень і ефективність технологій.

Необхідно відмітити також підхід ЮНЕСКО, який визначає інноваційний потенціал як сукупність усіх ресурсів країни, необхідних для наукових відкриттів, винаходів і технологічних новацій, а також вирішення національних і міжнародних проблем в області науки і технологій. Отже, підводячи підсумок, можна стверджувати, що інноваційний потенціал підприємства – це комплекс взаємопов'язаних ресурсів і здатність до їхньої реалізації, що визначає його спроможність (інтелектуальну, технологічну, інформаційну, науково-дослідницьку, економічну тощо) приводити внутрішні можливості розвитку у відповідність до зовнішніх на основі постійного пошуку, використання та розвитку нових сфер та способів ефективного реалізації наявних та перспективних ринкових можливостей [4, с.105].

Узагальнення основних підходів до визначення інноваційного потенціалу дає можливість охарактеризувати його основні складові. До них належать: інтелектуальна, кадрова, технологічна, інформаційна, науково-дослідна, фінансова та організаційно-управлінська складові.

Інтелектуальна складова визначає можливості генерації і сприйняття ідей і задумів новацій і доведення їх до рівня нових технологій, конструкцій, організаційних і управлінських рішень. Це передбачає наявність на підприємстві фахівців не тільки з високою професійною підготовкою, але і з творчим складом розуму, здатних застосовувати свої знання і уміння для продукування нових знань, утілювати їх в інновації конкретної спрямованості, які відповідають потребам ринку.

Кадрова складова характеризує можливості персоналу підприємства застосовувати нові технології, реалізовувати нові організаційні і управлінські рішення, розробляти і виготовляти нові товари, тобто професійну підготовку персоналу підприємства відповідно до профілю його діяльності, яка відповідає сучасному рівню розвитку науки і техніки.

Технологічна складова відображає здатність оперативно перебудовуватися, переорієнтувати виробничі потужності і налагоджувати економічно ефективне виробництво нових продуктів, які відповідають запитам споживачів. По суті вона характеризує матеріально-технічне і технологічне оснащення підприємства, наявність резервів або можливості їх швидкого отримання, гнучкість устаткування і технологій, оперативність роботи конструкторських і технологічних служб.

Інформаційна складова відображає інформаційну забезпеченість підприємства, ступінь повноти, точності і суперечності інформації, необхідної для ухвалення ефективних інноваційних рішень. Загалом необхідною є інформація таких видів: характеристика споживацьких запитів, загальна ситуація на ринку, рівень конкурентної боротьби, найперспективніші напрями розвитку НТП, характеристика економічної, політичної, правової, соціальної, технологічної, екологічної та інших областей господарювання, характеристика власного підприємства і підприємств-конкурентів тощо.

Науково-дослідна складова характеризує наявність доробку результатів науково-дослідних робіт, достатнього для генерації нових знань, здатність проведення досліджень з метою перевірки ідей і можливості використання новацій у виробництві нової продукції.

Фінансова складова характеризує можливість забезпечення фінансовими ресурсами проектів інноваційного розвитку, а також фінансову стійкість підприємства в процесі їх реалізації. Про ослаблення фінансової складової потенціалу інноваційного розвитку підприємства свідчать зниження ліквідності, підвищення кредиторської і дебіторської заборгованості, зниження фінансової стійкості тощо.

Організаційно-управлінська складова характеризує наявність сприятливих організаційно-управлінських умов забезпечення інноваційної діяльності, а саме: організаційних структур, систем управління, механізмів мотивації, інноваційної культури тощо [4, с. 110].

Важливу роль у підвищенні інноваційної активності підприємств відіграє вибір і реалізація відповідної стратегії інноваційного розвитку підприємства. Для визначення майбутньої стратегії підприємства потрібна інформація щодо величини інноваційного потенціалу та рівня його використання. Моніторинг та оцінка рівня інноваційного потенціалу є актуальним завданням, оскільки його розв'язання дає змогу приймати стратегічні й тактичні рішення щодо інноваційного розвитку підприємства й розвитку його стійких конкурентних переваг.

Оцінка інноваційного потенціалу дає можливість проаналізувати фінансову стійкість підприємства до інноваційного розвитку та визначити інноваційну стратегію. Впровадження нових технологій на підприємствах без попередньої оцінки його інноваційного потенціалу може спричинити негативні наслідки. Підприємству може не вистачити коштів для завершення початого проекту, що негативно відіб'ється на забезпеченні поточної виробничо-господарської діяльності або й узагалі призведе до зупинки інноваційного проекту. Затримка термінів реалізації інновацій призводить до збільшення незавершеного виробництва, що небажано, й розцінюється як нераціональне використання інвестованого капіталу.

За критерії оцінки інноваційного потенціалу можна взяти:

- 1) енергійне, гнучке керівництво, здатне йти на ризик;
- 2) прогресивну організаційну структуру управління, зорієнтовану на роботу в ринкових умовах;
- 3) високу репутацію підприємства та його продукції у споживачів та ділових партнерів;
- 4) наявність інформації про тенденції змін потреб і попиту споживачів, уміння виявляти й прогнозувати майбутні потреби та попит;
- 5) добре знання можливостей та потенціалу конкурентів;
- 6) наявність патентів на технічні рішення і технології в обраній галузі діяльності;
- 7) доступ до останніх досягнень науки та техніки в обраній галузі діяльності та суміжних;
- 8) кадровий потенціал (науковий, інженерний, робітничий);
- 9) високу якість продукції та високу культуру виробництва;
- 10) резерви виробничих площ та потужностей тощо [1, с. 282].

В економічній теорії й господарській практиці для розв'язання завдань з аналізу економічних можливостей підприємств (інноваційного потенціалу) широко використовують методику оцінки фінансової стійкості, яка характеризує здатність економічного суб'єкта забезпечувати виробничий процес. Найзагальнішим показником фінансової стійкості є надлишок або недостатність джерел, засобів для формування запасів і витрат. Для характеристики джерел формування запасів і витрат використовують кілька показників:

1. Важливим абсолютним показником фінансової стійкості є також показник власних оборотних коштів (власного оборотного капіталу) (ВОК), який характеризує ту частину власного капіталу підприємства, що є джерелом формування його оборотних активів. Розрахунок цього показника здійснюється за формулою:

$$ВОК = ОА - ПЗ,$$

де ВОК – власні оборотні кошти (власний оборотний капітал); ОА – оборотні активи підприємства (підсумок розділу II активу балансу "Оборотні активи"); ПЗ – поточні зобов'язання.

2. Власні джерела формування запасів (Дв) – різниця між величиною власного капіталу підприємства і величиною його необоротних активів:

$$Дв = ВК - НА,$$

де ВК – власний капітал підприємства; НА – необоротні активи");

3. Власні і довгострокові позикові джерела формування запасів (Двп) – сума власних джерел формування запасів та величини довготермінових зобов'язань:

$$Двп = Дв + ДЗ = (ВК + ДЗ) - НА,$$

де ДЗ – довготермінові зобов'язання.

Названим показникам наявності джерел формування запасів відповідають три показники другої групи-показники забезпеченості запасів джерелами їх формування:

- а) надлишок або нестача власних оборотних коштів;
- б) надлишок або нестача власних і довгострокових позикових джерел формування запасів;
- в) надлишок або нестача загальної величини основних джерел формування запасів.

Розрахунки цих трьох показників дають змогу класифікувати фінансові ситуації за ступенем їхньої стійкості. У теорії фінансового аналізу прийнято виділяти чотири типи фінансової стійкості:

1) абсолютну фінансову стійкість, яка показує, що запаси підприємства повністю сформовані за рахунок його власних джерел (власного капіталу). Підприємство при цьому має високий рівень платоспроможності. Зустрічається рідко і є граничним типом фінансової стійкості. Такий підхід до фінансування не розглядається як оптимальний, оскільки він означає, що підприємство не бажає, або не має можливості залучати позикові джерела фінансування, використання яких забезпечує зростання рентабельності власного капіталу;

2) нормальну фінансову стійкість, яка властива підприємствам, які для формування запасів використовують власні джерела і довготермінові позикові джерела (власний капітал і довготермінові зобов'язання). Підприємство при цьому має доволі високий рівень платоспроможності. Використання довготермінових зобов'язань для фінансування оборотних активів забезпечує зростання рентабельності власного капіталу за рахунок ефективного фінансового левериджу;

3) нестійкий фінансовий стан, що властивий підприємствам, яким для формування запасів недостатньо власного капіталу і довготермінових зобов'язань і вони залучають з цією метою короткотермінові кредити банків;

4) кризовий (критичний) фінансовий стан характеризується нестачею загальної величини основних фінансових джерел формування запасів. Рівновага платіжного балансу може бути забезпечена лише за рахунок протермінованих платежів з оплати праці, платежів до бюджетів та державних цільових фондів, зростання протермінованої кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги тощо [3, с. 142].

Якщо до наявної методики включити витрати, пов'язані з розробленням і впровадженням нових і/або технологій поліпшення, то це дасть можливість відповісти на запитання: чи зможе підприємство поряд з формуванням ресурсів, необхідних для поточної виробничо-господарської діяльності, реалізувати також вибрану стратегію інноваційного розвитку?

Необхідно зазначити, що на активність інноваційної діяльності (ефективне використання інноваційного потенціалу) підприємства впливають такі чинники:

- дефіцит фінансових ресурсів;
- масова еміграція кваліфікованої робочої сили;
- погіршення матеріально-технічної бази наукових та дослідницьких центрів;
- недосконалість законодавства, яке регулює інноваційну діяльність;
- відсутність механізму трансферу технологій;
- високий ступінь фізичного та морального зносів основного обладнання;
- недосконалість методики з оцінки ефективності інноваційних проектів;
- небажання банків надавати пільгові кредити для фінансування інноваційних проектів;
- нерозвиненість інститутів венчурного бізнесу;
- відсутність цільового і регіональних фондів підтримки інноваційного підприємництва;
- зниження престижу наукової діяльності в суспільстві;
- зниження обсягів фінансування освіти та науки [1, с. 89].

Перелічені фактори гальмують розвиток інноваційного потенціалу підприємства. Для подолання впливу негативних чинників необхідно проводити заходи як на рівні держави, так і на рівні підприємства. Наприклад, одним із таких напрямків реформації економіки є трансформація господарського механізму на новій науково-технічній базі. Світовий досвід показує, що одним із ключових чинників інтенсивності структурної перебудови економіки є венчурне інноваційне підприємництво. Розроблення інновацій потребує значних фінансових капіталовкладень, відрізняється при цьому великим терміном окупності, високим рівнем ризику та невизначеністю в отриманні бажаного кінцевого результату, тим самим обумовлює необхідність вирішення питань фінансово-кредитного забезпечення венчурного підприємництва. Найбільшого поширення венчури набули в наукомістких галузях економіки, де вони спеціалізуються на проведенні наукових досліджень та інженерних розробках. Особливе значення венчурного бізнесу полягає в тому, що:

- 1) венчурний бізнес сприяє створенню нових життєздатних господарських одиниць, що позитивно впливають на усю традиційну структуру ведення наукових досліджень і викликають структурні зрушення у суспільному виробництві країн;
- 2) венчурний бізнес збільшує зайнятість висококваліфікованих спеціалістів;
- 3) венчурний бізнес сприяє технічному переозброєнню традиційних галузей економіки;
- 4) венчурний бізнес спонукає великі корпорації удосконалювати принципи управління й організаційні структури;
- 5) венчурний бізнес вказує на те, що орієнтація на довготривалі цілі потребує створення спеціальної кредитно-фінансової системи у вигляді венчурного капіталу [1, с. 279].

Формування інноваційного потенціалу за рахунок власного капіталу підприємств вимагає від законодавчої влади розроблення низки заходів, а саме:

- законодавчо закріпити положення про використання амортизаційного фонду тільки за його цільовим призначенням, що, за оцінкою фахівців, значно збільшить обсяг валових капітальних вкладень;
- систематизувати й скоротити податкові пільги, посилити стимулювальну роль податку на прибуток підприємств;
- запровадити пільги, пов'язані з цільовим використанням прибутку на інвестування інноваційних проектів за одночасного посилення відповідальності платників податків за їх використання.

Україна має доволі потужний науковий потенціал, однак кризові явища призвели до втрати попиту на наукову продукцію на внутрішньому ринку, що пояснюється падінням загального рівня інвестицій, зростанням взаємної заборгованості та переорієнтацією економічної діяльності з реального сектору в сектор короткотермінових фінансових операцій. Збереження наукового потенціалу та розроблення інноваційної продукції в умовах структурної деформації економіки України є особливо актуальними, оскільки значна технологічна відсталість більшості вітчизняних

підприємств спричинила розвиток негативних тенденцій, що неможливо усунути лише монетарними інструментами й заходами. Отже, вихід економіки зі стану структурної кризи та переорієнтація її на стабільний розвиток можливі тільки за умови масштабної реалізації інноваційних проектів.

Перехід до інноваційної моделі економічного зростання є одним із головних завдань держави на найближчу перспективу. Проте економічне зростання абсолютно неможливе без вирішення проблеми збільшення обсягу інвестицій у виробництво – від створення сприятливого інвестиційного клімату до вибору пріоритетних напрямків інвестування.

Держава виступає одним із головних джерел фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності. Однак частка державного бюджету у ВВП становить лише 30 %, що зумовлює участь держави у формуванні інноваційного потенціалу шляхом створення відповідних умов для активізації інноваційно орієнтованої діяльності у підприємницькому секторі.

На основі цього дослідження можна запропонувати такі рекомендації щодо раціонального використання інноваційного потенціалу на підприємствах:

- 1) стимулювати НТП, розповсюджувати прогресивно науково-технічні тенденції та процеси;
- 2) формувати організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком на основі принципів системності, комплексності, виправданого ризику, альтернативності варіантів розвитку;
- 3) розвивати та підтримувати фундаментальні та прикладні науки, науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки;
- 4) раціонально використовувати науково-технічний потенціал організації та країни загалом;
- 5) проводити оцінку результатів інноваційної діяльності за комплексом різних показників.

Висновки

На основі цього дослідження можна зробити такий висновок: перехід України до ринкової системи господарювання призвів до зміни розуміння місця і мети інноваційної діяльності на підприємстві. Новій системі притаманне планування на мікрорівні, де підприємство самостійно визначає з ким, як, коли, для кого і в який спосіб працювати. Особливість інноваційної діяльності в ринкових умовах полягає передусім в її орієнтації на запити споживача, адже сьогодні ідею нового технічного вирішення проблеми або шлях до нього вказують потреби ринку, умови виробництва та аналіз технічних можливостей. Інноваційна діяльність є частиною загальної політики підприємства, яка регламентує взаємодію науково-технічної, маркетингової, виробничої, фінансової та інших видів діяльності в процесі реалізації нововведень. Управління цією взаємодією має здійснюватися на основі певних механізмів. Гальмує інноваційний розвиток підприємств їх пасивність, нестабільність зовнішнього середовища, гостра нестача власних ресурсів, висока вартість позикових коштів, необхідність докорінної реструктуризації промисловості, відсутність чіткої промислової та інвестиційної політики, невизначеність державних пріоритетів розвитку, значна техніко-технологічна відсталість вітчизняних підприємств від розвинутих країн світу, старіння технологічних процесів.

Перспективи подальших досліджень

Інноваційна діяльність в Україні характеризується низьким рівнем активності. Намагання України інтегруватися в ЄС та вступити до СОТ вимагає виконання від неї впровадження певних заходів, які спрямовані на вирішення багатьох проблем: соціальних, економічних, правових. У майбутньому продукція вітчизняних підприємств намагатиметься конкурувати на європейському та світовому ринках. Це вимагає підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг, зниження собівартості, підвищення якості продукції. Безперечно, неможливо обійтись без активізації інноваційних заходів в управлінні та виробництві продукції. Під час інноваційної діяльності багато вітчизняних підприємств зіткнулися з проблемами фінансування та організації інноваційних проектів, проведення НДДКР, навчання та перекваліфікації кадрів тощо. Тому предметом майбутніх наукових досліджень доцільно обрати розроблення ефективних шляхів реалізації інноваційної діяльності.

1. Економіка та організація інноваційної діяльності: Підручник / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 960 с. 2. Гуменюк О.Д. Участь держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 51–59. 3. Чабан В.Г. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 142–148. 4. Потенціал інноваційного розвитку підприємства: Монографія / А.А. Елифанов и др. – Сумы, 2005. – 255 с. 5. Закон України “Про інноваційну діяльність”. – 2002.

УДК 330.131.7:330.33.01

Н.Є. Селюченко, В.П. Кічор
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра економіки підприємства та інвестицій

ІНФОРМАЦІЙНИЙ РИЗИК В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ

© Селюченко Н.Є., Кічор В.П., 2008

В сучасних умовах питання антикризового управління є актуальними для будь-якого суб’єкта господарювання. Успішність антикризових заходів істотно залежить від ризиків, які можуть виникати в процесі їх реалізації. До таких ризиків належить інформаційний ризик. Визначено джерела формування інформаційного ризику на різних етапах антикризового управління та запропоновано перелік заходів щодо зниження його рівня.

Ключові слова: антикризове управління, інформаційний ризик, джерела ризику, система захисту інформації, способи зниження рівня ризику.

In the modern terms of question of anticrisis management are actual for the any subject of menage. Progress of anticrisis measures substantially depends on the risks which can arise up in the process of their realization. The informative risk belongs to such risks. In the article certainly sources of forming of informative risk on the different stages of anticrisismanagement and the list of measures is offered on the decline of his level.

Key words: anticrisis management, informative risk, risk sources, system of priv, methods of decline of risk level.

Постановка проблеми

Управлінські рішення доволі часто приймають в умовах інформаційної невизначеності, викривлення інформації чи витоку конфіденційної інформації. Ці чинники є джерелами інформаційного ризику, який може спричинити певні втрати для суб’єктів господарювання. Наслідки його можуть бути навіть катастрофічними, особливо для тих підприємств, в діяльності яких вже спостерігаються кризові явища. З метою недопущення чи пом’якшення негативних наслідків інформаційного ризику постає необхідність його врахування під час управління як успішно функціонуючим підприємством, так і тим, що перебуває в кризовій ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням проблем врахування інформаційного ризику під час управління розглядаються у працях багатьох фахівців в галузі економіки, математики, інформаційних технологій. Зокрема, поглиблено поняття інформаційного ризику, визначено роль системи внутрішнього контролю й аудиту в зменшенні інформаційного ризику користувачів фінансової звітності в роботі Н.І. Дорош,